

Запорозький національний університет
e-mail: pereverzeva@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Pereverzieva Anna, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor
Zaporizhzhya National University
e-mail: pereverzeva@ukr.net

Рецензент: Горошкова Лідія Анатоліївна, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, доктор економічних наук, професор, Запорізький національний університет

УДК 330.3

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-38-112-117>

**ІВАН ФРАНКО ПРО ЕМІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ:
ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ У РОЗРІЗІ СУЧАСНОСТІ**

**Студінський В.А.,
Студінська Г.Я.**

У статті зроблено спробу розглянути трудову еміграцію українців через творчість Івана Франка в історико-економічному аспекті. Висвітлюються погляди і позиція письменника щодо проблем трудової еміграції українців у другій половині XIX – на початку XX століття, а також проводяться паралелі із сучасними еміграційними процесами. Звертається увага на характеристику методів, засобів і механізмів, якими здійснювалася еміграція українців, які висвітлювалися у науковій та літературній творчості Івана Франка. Також з'ясовуються основні чинники, що спонукали українців до еміграції, зокрема трудової, та робиться спроба аналізу позитивних і негативних наслідків еміграційних процесів українців у різні історичні періоди через призму творчості Івана Франка.

Також простежено взаємозв'язок між проблемами земельної власності та еміграції українців за кордон. Акцентовано, що багато питань, піднятих Іваном Франком не втратили своєї актуальності і в нинішній історичний період. Іван Франко у ряді своїх публікацій робить спробу зрозуміти причини еміграції комплексно – економічних, політичних, побутових, екологічних. Зокрема, він один із перших не лише серед українських, а й європейських дослідників звертає увагу на факт погіршення екологічної складової і її прямого впливу на еміграційні процеси населення. Також розглядається ідеологічний та пропагандистський аспект у впливах на еміграцію українців у другій половині XIX – на початку XX століття. Особливо проглядається у творах Івана Франка неспроможність державних і муніципальних органів управління оперативно впливати на процес еміграції.

В статті дана коротка характеристика дослідження даної проблематики у творчості Івана Франка українськими вченими. Актуальність даної проблеми на сьогодні набула нового звучання, оскільки Україна отримала вільний доступ до світового ринку праці, а також опинилася в епіцентрі геополітичного між цивілізаційного воєнного конфлікту, що, у свою чергу, вплинуло на якісні і кількісні показники міграції.

Ключові слова: Іван Франко, українці, еміграція, праця, економіка, соціальна справедливість, бідність.

**IVAN FRANKO ABOUT THE EMIGRATION OF UKRAINIANS:
HISTORICAL AND ECONOMIC ANALYSIS IN THE CONTEXT OF MODERNITY**

**Studinski V.A.,
Studinska G.Y.**

The article attempts to consider the labor emigration of Ukrainians through the work of Ivan Franko in the historical and economic aspect. The writer's views and position on the problems of labor emigration of Ukrainians in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries are discussed, as well as parallels with modern emigration processes are conducted. Attention is drawn to the description of the methods, means and mechanisms that were used to emigrate Ukrainians, which were covered in the scientific and literary work of Ivan Franko. It also explains the up-front factors that have prompted Ukrainians to emigrate, in particular labor, and attempts to analyze the positive and negative effects of Ukrainian emigration processes in different historical periods through the prism of Ivan Franko work.

Also, the relationship between land ownership and Ukrainian emigration abroad is traced. It is emphasized that many questions raised by Ivan Franko have not lost their relevance in the present historical period. Ivan Franko in a number of his publications makes an attempt to understand the reasons for the emigration of the complex - economic, political, domestic, and environmental.

In particular, he is one of the first not only among Ukrainian but also European researchers to draw attention to the deterioration of the ecological component and its direct impact on the emigration processes of the population. Also, the ideological and propaganda aspect in the influences on the emigration of Ukrainians.

Particularly visible in the works of Ivan Franko, the inability of state and municipal government to quickly influence the process of emigration.

The article gives a brief description of the research of this problem in the works of Ivan Franko by Ukrainian scholars. The urgency of this problem has gained a new sound today, as Ukraine received free access to the world labor market, and also found itself at the epicenter of a geopolitical conflict between civilizational warfare, which, in turn, influenced the qualitative and quantitative indicators of emigration.

Key words: Ivan Franko, Ukrainians, emigration, labor, economics, social justice, poverty.

ИВАН ФРАНКО ОБ ЭМИГРАЦИИ УКРАИНЦЕВ: ИСТОРИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ В РАЗРЕЗЕ СОВРЕМЕННОСТИ

**Студинский В.А.,
Студинская Г.Я.**

В статье сделана попытка рассмотреть трудовую эмиграцию украинцев через творчество Ивана Франко в историко-экономическом аспекте. Освещаются взгляды и позиция писателя по проблемам трудовой эмиграции украинский во второй половине XIX – начале XX века, а также проводятся параллели с современными миграционными процессами. Обращается внимание на характеристику методов, средств и механизмов, которыми осуществлялась эмиграция украинский, которые освещались в научной и литературном творчестве Ивана Франко. Также выясняются основные факторы, побудившие украинцев к эмиграции, в частности трудовой, и делается попытка анализа положительных и отрицательных последствий миграционных процессов украинцев в разные исторические периоды через призму творчества Ивана Франко.

Также прослеживается взаимосвязь между проблемами земельной собственности и эмиграции украинцев за границу. Акцентировано внимание, что многие вопросы, поднятые Иваном Франко, не потеряли своей актуальности и в нынешний исторический период. Иван Франко в ряде своих публикаций пытается понять причины эмиграции комплексно-экономические, политические, бытовые, экологические. В частности, он один из первых не только среди украинских, но и европейских, исследователей обращает внимание на факт ухудшения экологической составляющей и ее прямого влияния на миграционные процессы населения. Также рассматривается идеологический и пропагандистский аспект влияния на эмиграцию украинцев во второй половине XIX - начале XX века. Особенно просматривается в произведениях Ивана Франко аспектносостоятельности государственных и муниципальных органов управления оперативно влиять на процесс эмиграции.

В статье дана краткая характеристика исследования данной проблематики в творчестве Ивана Франко украинскими учеными. Актуальность данной проблемы на сегодня приобрела новое звучание, поскольку Украина получила свободный доступ к мировому рынку труда, а также оказалась в эпицентре геополитического межцивилизационного военного конфликта, что, в свою очередь, повлияло на качественные и количественные показатели эмиграции.

Ключевые слова: Иван Франко, украинцы, эмиграция, работа, экономика, социальная справедливость, бедность.

Актуальність теми дослідження. Творчість Івана Франка – видатного українського письменника, мислителя, вченого, громадського діяча – настільки багатогранна і багатоаспектна, що здається нема жодної сфери життєдіяльності українців, якої б він не торкався. Звичайно, що Іван Франко не міг не обминути у своїх творах й такої важливої проблеми українства, як еміграція. З одного боку надлишок робочої сили, а з іншого – складні економічні та соціальні умови змушували значну частину українців покидати рідний край і емігрувати в різних напрямках у пошуках кращої долі та умов життя.

Дана проблематика, можливо б, залишилася надбанням історії, якби наприкінці XX – на початку XXI ст. еміграційні процеси в Україні не набули б стабільного і доволі масового характеру. За даними статистичних досліджень на сьогодні в Росії мешкає 4,4 млн. українців, у Польщі – 1,2 млн., у Канаді – 1,2 млн, у США – 940 тис., Бразилії – 500 тис., Італії – 231 тис., в Німеччині – 230 тис. [1]. До цього лише додамо, що за даними соціологів 20-30 відсотків сучасних українців були б не проти емігрувати [2].

Тому творчість Івана Франка у контексті висвітлення питань еміграційних процесів українців, в умовах сучасних глобалізаційних процесів міграції, є актуальною.

Ступінь вивчення проблеми. Насамперед варто зазначити, що літературна творчість та наукова спадщина Івана Франка доволі широко і різнобічно вивчається вітчизняними вченими. Одним із фундаментальних дослідників є С. Злупко, який у своїх численних працях вивчає економічний аспект творчості Великого Каменяря. Зокрема, мова йде про його дві фундаментальні праці: «Іван Франко – економіст» (1992) та «Іван Франко і економічна думка світу» (2006). Також доволі змістовні дослідження спадщини І. Франка, дотичної визначеної тематики здійснили в різні історичні періоди Д. Верник, Є. Голубовська, М. Кравець та інші. За останнє десятиліття фундаментальне дослідження здійснив відомий український вчений-історик Я. Грицак у своїй праці «Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886)» (2006).

На певну увагу заслуговує також стаття О. Шевчук «Українська емігрантська перспектива у візії Івана Франка». Так, автор приходять до висновку, що «на основі публіцистики І. Франка можна не лише викристалізувати реальну емігрантську ситуацію галицького суспільства кінця XIX – початку XX ст., а й виокремити перспективні

моделі економічного, культурного, ментального розвитку українського суспільства загалом. В своїй творчості І. Франко яскраво висвітлює причини, мотиви, форми, напрями і територіальну локалізацію еміграційного руху кінця XIX – початку XX ст., етапи його розвитку і соціально-демографічний склад мігрантів Східної Галичини» [3, с. 94]. Цікавість у контексті визначеної теми представляє книга В. Галика «Дрогобич у житті та творчій спадщині Івана Франка», що побачила світ у 2017 році. Незважаючи на свою певну «регіональність», дане дослідження є масштабним у плані вивчення творчості І. Франка, стосовно проблем українства в цілому.

Виклад основного матеріалу. Однією із важливих сторінок економічної історії України є трудова еміграція українців у другій половині XIX – на початку XX ст. Вважається, що за цей період близько 2 млн. наших співвітчизників у пошуках покращення умов життя і здобутків результатів своєї праці виїхали на Далекий Схід, Поволжя, Північний Кавказ, а також у Північну та Південну Америку. Зокрема, у період 1891-1901 рр. із Східної Галичини емігрувало до США та Канади 78 тисяч осіб, а в 1901-1911 рр. уже 224 тис. осіб.

Тому Іван Франко не міг обійти у своїй науковій та літературній творчості такої гострої соціальної проблеми як еміграція співвітчизників у різні куточки планети. Він спробував до даної проблеми підійти всесторонньо і визначити не лише причини еміграції українців, але й наслідки еміграційних процесів для всього українства. Зокрема, у ряді своїх невеликих за розмірами публікацій під назвою «Еміграція українського населення» Іван Франко прагнув простежити основні причини даних процесів із районів Східної Галичини, які знаходилися в прикордонні з Російською імперією. Цікаво, що автор говорить про налагоджену пропагандистську діяльність різного роду «представників» та «агентів» у сфері популяризації ідеї еміграції місцевого населення, а також розширена мережа відповідних осередків, які займалися технічними питаннями переселення галицьких селян. Зокрема, Іван Франко в одній із публікацій під загальною назвою «Еміграція українського населення» зазначає: «Еміграційна пропаганда, яка кілька місяців тому розпочалася було в Золочівщині, нині лютує на Тернопільщині, особливо в прикордонних з Росією повітах – Збаражі та Скалаті і, напевно, пов'язана із спекуляцією селянською землею... Є чутки, що в самому Тернополі існує агентство, яке займається висилкою людей, що їх постачають сільські субагенти, а до тих останніх належать також мандрівні коміснери закордонних фабрик, які продають селянам рілляне знаряддя на рати» [4, с. 282]. Виходячи із цих спостережень Івана Франка, ставало зрозумілим, що еміграція українців набувала комерційного змісту. На виїзді селян наживалися і ті, хто займався безпосередньо організацією переселення, і ті, хто скуповував землю селян, що емігрували, а потім за спекулятивними цінами перепродували її.

Земля була цінним товаром, оскільки вона практично не піддавалася інфляції і завжди котирувалася на ринку. З іншого боку до еміграційних процесів спонукало і бажання селян отримати певну вигоду при продажі землі в Галичині, навіть за явно заниженими цінами, та придбати більшу частку землі в Росії, де вона коштувала набагато менше. Так, І. Франко у статті «Про еміграцію народу з прикордонних галицьких сіл нам давно відомо, вже років 10-12. Головним приводом до еміграції була значна різниця в цінах на землю у нас і в прикордонних російських губерніях. За 5-6 моргів землі, на яких у нас селянин з родиною ледве міг прохарчуватися, після продажу землі й переселення до Росії він міг купити 10-15 моргів, на яких, враховуючи відносно менший державний податок в Росії, загалом міг жити у достатку. Наскільки нам відомо, російський уряд безпосередньої участі в цій еміграції не брав. Схоже, що тепер та політика змінилася» [4, с. 327]. У контексті сьогодення процеси рекламування і «проштовхування» працевлаштування за межами України не втратили своєї актуальності. Вони лише набули нових форм та засобів свого запровадження в модерному практичному полі.

Заглиблюючись у таку комплексну соціальну проблему, як еміграція українців, Іван Франко приходив до висновків, що головними причинами цього явища є саме економічні проблеми. Зокрема, він різко критикує урядовий бюрократичний підхід до проблеми, що спрямований не на з'ясування та усунення причин еміграції, а на адміністративні методи стримування виїзду і переселення українців за межі краю. Так, у одній із публікацій під назвою «Еміграція українського населення» він зазначає: «На жаль з надрукованого вчора урядового повідомлення ми не довідалися про одну з найважливіших речей, а саме про причини еміграції. Там лише говориться про засоби поліційних репресій, призначені для стримування еміграції, хоча наявна практика повинна була вже навчити нашу адміністрацію тому, що неможливо затримати еміграцію репресивними засобами, коли причини гнізяться в недоліках політичного і економічного ладу. А факт, що еміграційний потік постійно пливе з тих самих повітів, нехай би відразу змінював свій напрямок, то на схід, то на захід повинен би наочно довести, що такі глибші причини шукають саме там» [4, с. 329]. І далі продовжує, що «з свого боку ми відразу уже від перших звісток про еміграційний рух, викрили його економічні причини» [4, с. 330].

Подібні речі пише Іван Франко і в інших публікаціях. Так, у статті «Спроба з'ясування загадки еміграції» він зазначає: «Не раз, пишучи про масову еміграцію русинів до Росії, ми підкреслювали, що приводом її передусім треба вважати матеріальну скруту, а потім уже відсутність достатньої правової опіки для сільського населення й почуття цілковитої неспроможності повної самотності перед верствами, щ чатують на його згубу. Зіставимо цілу низку фактів та характеристик для з'ясування цієї болючої справи, а разом з тим щоб дати імпульс нашим «отцям народу» серйозно замислитися над поліпшенням долі найбіднішої трудящої верстви» [4, с. 336]. У публікації «З приводу еміграції населення» Іван Франко також пише: «Еміграція – наслідок зубожіння, пролетаризації народу. Це не теза, не догма, а факт, стверджений усіма кореспондентами, навіть такими, які в іншому випадку будуть уперто доводити, що «соціальне питання не має у нас жодного ґрунту». Як бурхливо розвивається у нас пролетаризація сільського люду, про це, здається, навіть ті, кого поставили керувати публічною опінією, і хто в даному випадку сам подає цифри і дані, що ілюструють цей фатальний процес» [4, с. 352-353].

Особливо у цьому аспекті висвітлення проблеми Іван Франко звертав увагу на, так звану «східну еміграцію», тобто масовий виїзд українців до Росії. При цьому зазначає, що важливою справою є саме визначення причин такої еміграції: «Дослідження причин еміграції українського народу необхідні ще й ось чому. Переважна частина польської преси в Галичині слідом за опублікуванням перших звісток про еміграцію заходила коментувати те явище. І, зрозуміло, одразу здогадалася, що це дії московських агентів. Щоправда, в жодній оригінальній кореспонденції нічого не згадувалося про таких агентів, навпаки неодноразово йшлося про посередників, що не для політики, а у власних інтересах схилили народ до еміграції, а саме за безцінь купували його майно. У запалі полеміки деякі журнали почали добачати в селянах, що емігрують, зрадників краю, кидали їм услід патетичні погрози й прокляття, благословляли хвилину, коли ті зрадницькі й незадоволені елементи залишили наш благословенний край» [4, с. 329-330].

При цьому Іван Франко зауважує, що при глибокому аналізі з'ясування причин «східного» вектору еміграції «здається і зараз ще не пізно, але за таких обставин розводиться про зраду краю, про московських агентів ще передчасно» [4, с. 331]. На тлі сьогоднішніх подій російського військового вторгнення до Криму та на Донбас, ці роздуми не втрачають своєї актуальності та набувають нового змісту. Різниця лише в тому, що сучасні соціологічні дослідження чітко визначають причини нинішньої еміграції українців не лише у східному напрямку. Та актуальним залишається питання визначення і впровадження дієвої та ефективної урядової політики в даному напрямку.

Важливим моментом у дослідженнях Івана Франка, котрі присвячені не лише питанням еміграції українців, але й загалом міграційним процесам, є визначення цих процесів у історико-економічній перспективі та двоякості власне самої міграції – позитивні та негативні наслідки. У публікації «З приводу еміграції населення» він пише: «Еміграція або взагалі міграція населення, переміщення більших або менших мас з місця на місце не є справою ані новою в історії, ані поганою. Поминаю вже величезні демографічні рухи, відомі під назвою переселення народів; доволі вказати на такі, менш войовничі, а для цивілізації дуже важливі події, як здобуття і колонізація європейцями Америки та Австралії або доведена у меншому масштабі та ближче до нас колонізація над нижнім Бугом, Дніпром, Доном і Волгою населенням польським, українським і московським, як німецький «Drang nach Osten», як наплив євреїв до наших країв і т.д.» [4, с. 351].

Тому міграційні процеси населення є історично обумовленими. І тут дуже важко сказати, чи даний процес є негативним, чи позитивним для населення (народу, нації), що піддається даним впливам, явищам. У процесі міграції відбувається трансформація мас населення, змінюється їх підхід до розв'язання побутових проблем, до стратегічного бачення свого майбутнього, відбуваються асиміляційні і конвергентні процеси тощо. «Розмови про якусь містичне, сентиментальне прив'язання нашого селянина, особливо українського, до землі – це значною мірою самообман, – зазначає Іван Франко. Безперечно, селянин, так як і кожна інша людина, любить рідні місця, до яких звик замолоду, але чим більше та молодість мала в собі нужди, нестатків, кривд і гноблення, тим менше зачарування має для нього батьківщина – nota bene, якщо він її має. Бо що ж говорити про такого селянина-заробітчанина, або безземельного халупника, батьківщину якого швидше можна порівняти з ланцюгом, що приковує його до якогось темного кутка, ніж із чимсь іншим» [4, с. 352].

І селянин, на думку І.Франка, має повне моральне і економічне право шукати щось ліпше, розвивати себе і задовольняти свої насущні потреби: «Селянин, як і кожна інша людина, здатний любити своє батьківське поле, свою хату, своє село, свій край, та лише тоді, коли ці поняття inclusive у себе також певну, принаймні мінімальну суму щастя, радощі, здійснення надій, упевненість у завтрашньому дні» [4, с. 352]. У даному випадку Іван Франко говорить про комфортність життя людини в певному соціумі. І мова тут йде не лише про економічну комфортність, а й про моральну та психологічну. Навіть вживається такий термін як щастя. У сучасних економіко-теоретичних дослідженнях категорія щастя використовується як мірило задоволеності потреб на мікро- та макро- рівнях. Тому, І. Франко, можливо, інтуїтивно, передбачав, що задоволеність життям не змушуватиме індивіда до еміграції, а триматиме його на рідній землі. З іншого боку, індивід завжди шукатиме можливості реалізації себе у соціальному просторі і тому шукатиме можливості реалізовуватися навіть у інших соціальних просторах. Це також є чинником до еміграційних процесів.

Окремим аспектом еміграції українців у другій половині XIX – на початку XX ст. для Івана Франка було з'ясування негативних та позитивних рис даного процесу. З одного боку, це дійсно був негативний процес, оскільки в еміграцію виїжджали найбільш працездатні, найбільш молодші, найбільш інтелектуально під розвинуті люди. Таким чином, край втрачав у їх особі чи не найпотужніший потенціал нації. З іншого боку, еміграція українців долучала їх до нової культури, традицій, світоглядів, знань і це, в принципі, позитивно впливало як на розвиток самих емігрантів, так і їх родичів та близьких друзів, що залишалися у краї. Саме Іван Франко чи не перший взагалі звернув увагу на дані аспекти. І тут просто неможливо не привести розлогої цитати Івана Франка: «Селянин здавна ходить шукати заробітку, особливо мазур, заробітчанин іде до Королівства Польського на жнива, на буряки, верховинець з косяю ходить по всій Польщі, доходить до Угорщини, до австрійських країв. Нові маси породили американського емігранта, власне кажучи такого, що шукає заробітку в Америці. Пошуки роботи краще оплачуваної, соліднішого заробітку, але з бажанням повернутися – ось таким був донедавна його тип.

Така еміграція має свою позитивну сторону. Вона може дати робітникам, що не мають роботи або низько оплачується в краю, прекрасний заробіток, який плине на батьківщину, зміцнює ті родини, які залишалися, дає змогу сплатити борги, збільшити кількість робочих місць, кількість приданих парцел, це

відомо. Заробіток нашого селянина у Сполучених Штатах більший у 6-15 разів від того, що він має на батьківщині. Народжений традиційним вегетаріанцем, мазур, хоч дуже швидко звикає до незвичної вдома їжі, заробляє значно більше за свої життєві потреби» [4, с.463].

Разом з тим, Іван Франко відзначав, що трудові мігранти, які доволі вдало прилаштувалися у нових умовах, матеріально допомагали своїм родичам на батьківщині, а також сприяли й їхньому подальшому переїзду в нові краї. «Як усюди, - зазначає І. Франко, - так і в нас слідом за еміграцією для заробітку, з якої повертаються, почалася стала еміграція. Емігрант, який шукає заробітку, викликає жінку, дітей сім'ю; вістка про відносний, а часто й значний успіх, лист, вислане заохочення, шифкарта тягне брата, сестру, свата... Хто забрав жінку, дітей, а все, що на краї продав, починає звикати до чужини, не має вже до чого повертатися, втрачає зв'язок з краєм – емігрант перетворюється в постійного колоніста» [4, с. 465]. Отже, письменник звертає увагу на те, що еміграція, зокрема трудова, з одного боку є тимчасовою, це коли мігрант із заробленими грошима повертається додому. А з іншого – стає постійною, оскільки нові умови проживання і праці дають змогу переїжджати всій родині емігранта і залишатися в еміграції.

В принципі, такі процеси і відбуваються зараз. Щоправда, додаються нові форми еміграції, зокрема освітня – виїзд на навчання за межі України. Частина українців, які закінчують навчальні заклади в інших країнах повертаються в Україну, щоб продовжити свою кар'єру, інша частина залишається на постійне проживання в країні, де вчилася чи емігрує до іншої. Також змінився і соціальний портрет емігранта. Якщо І.Франко пише в основному про селян, то на сьогодні ми маємо емігранта – середній вік українського емігранта на сьогодні складає 32 роки, серед них 28% – чоловіки та 72% – жінки, 57% зайняті в ІТ-індустрії, 7% перебувають у пошуках роботи, 6% – студенти, абсолютна більшість володіє іноземною мовою і має хорошу освіту [1]. Проте, залишаються основні мотиви еміграції – реалізація своїх здібностей, кращі умови життя та вищі заробітки. Разом з тим, трудові мігранти також здійснюють значні грошові перекази в Україну, які використовуються для повсякденного споживання, навчання, розвитку домашнього господарства та власного бізнесу. Згідно з результатами дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток України, проведеного Міжнародної організації міграції в 2014-2015 р., дві третини мігрантів переказували кошти в Україну у 2014 році. В середньому це складало приблизно 4,3 тис. доларів США на рік з особи. Розрахована на основі даних дослідження сума грошових переказів становила 2,8 млрд. доларів США. Окрім грошей, трудові мігранти також робили перекази в натуральній формі на загальну суму 100 млн. доларів США на рік. Загальний обсяг грошових переказів у 2014 р. становив майже 2,9 млрд. доларів США [5, с.19]. За деякими даними, такі перекази у 2017 р. вже сягнули 4 млрд. дол.

Повертаючись до творчості Івана Франка, зазначимо, що він звернув увагу на дуже цікавий момент міграції населення – екологічний. В основі це пов'язувалося із питаннями вирубки лісів і втрати роботи місцевим населенням, оскільки припинялися традиційні народні промисли. Зокрема, він пише: «У багатьох околицях вирубка лісу відібрала зимовий заробіток, і легко довести, що в околицях, де збережено ліси і де ведеться постійне лісове господарство, еміграція менша. Тому, східні окраїни, – де до згаданих причин іще треба додати й великі маєтки, – безлісі або з прорідженим лісом, більше заражені на еміграцію. Від селянина залишилася легенда, середня селянська власність зникає, кількаморговий господар стає типовим, ще один або два родинні поділи зроблять із господаря халупника зі смужкою, на якій ані жити, ані вмерти. Господарств з тяглом зменшується щороку, власників декількох голів худоби зменшується, а власників одної або двох – збільшується» [4, с.460]. Даний аспект важливий ще й тим, що І. Франко звернув увагу на новий тип міграції в умовах індустріального розвитку, екологічний. На сьогодні цей процес набув не лише національного, а й глобального значення. Хоча, на превеликий жаль, для України він не втратив своєї актуальності.

Тому Іван Франко приходять до думки, що потрібно здійснювати виважену економічну, культурну та міграційну політику на державному рівні. Опираючись на дослідження Т. Рутовського, він з боєм констатує: «А тим часом події, історичний розвиток іде швидше, ніж наша наука й наша політика. Ми ще нічого не зробили в галузі внутрішніх засобів – щодо часткового усунення причин еміграції, ми не встигли зробити й кроку в справі внутрішньої колонізації, а вже стоїмо перед фактом багатолюдної заморської політики... Ми не усвідомили собі, де, яка і в яких цифрах відбувається в нас основна еміграція, скільки повертається, скільки залишається за межами батьківщини, які причини не можна усунути, а які можна змодифікувати – тут ще не зроблено ні кроку з боку краю і держави, але ще сперечаємося про те, що кому належить зробити, а вже виникають щораз новіші явища, щораз більші, щораз вагоміші» [4, с.465]. Так чи інакше приходять усвідомлення, що державний апарат і система державного та місцевого управління не готова швидко та ефективно реагувати на соціальні виклики, зокрема, в сфері еміграції. І це питання не втрачає своє актуальності вже протягом кількох століть.

Висновки. Таким чином, Іван Франко був чи не першим, хто в українській літературі почав розглядати процес міграції комплексно та багатоаспектно. У своїх численних публікаціях на цю тему він звернув увагу, що головним чинником такої еміграції є «зараз найперший і найнебезпечніший – назвімо його коротко – економічна нужда» [4, с.477]. У зв'язку з цим з'являються і чинники, які мають зміст поняття комфортності проживання та психологічної соціальної рівноваги. Іван Франко звернув увагу як на негативні, так і на позитивні аспекти трудової еміграції, вивів два типи еміграції українців – тимчасової та постійної. Також помітив, що на розміри еміграції впливає й екологічна складова, особливо в районах, де проводиться масова вирубка лісів. При цьому він слушно зауважив, що з'ясуванням причин та управління міграційними процесами

повинна займатися як держава, так і місцеві органи управління. Проте державні інститути не встигають за темпами розвитку еміграційних процесів. Можна додати, що концептуальні питання сфери еміграції, які визначав Іван Франко, не втратили своєї актуальності і в наш час та вимагають подальших досліджень і практичного вирішення.

Список використаних джерел

1. Де у світі найбільше українських емігрантів: цікава статистика. URL: https://24tv.ua/de_u_sviti_naybilshe_ukrayinskih_emigrantiv_tsikava_statistika_n906712
2. Дорош С. Залишуть Україну: «диванна» еміграція чи реальна загроза? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40814954>
3. Шевчук О. Українська емігрантська перспектива у візії Івана Франка // Українознавство. 2016. № 4. С. 91-96.
4. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Т. 44. Кн. 2. Київ : Наукова думка, 768 с.
5. Міграція в Україні: факти і цифри / Упорядник О. Малиновська. Київ : MOM, 2016. 32 с.

References

1. De u sviti naybil'she ukrayins'kykh emihrantiv: tsikava statystyka [Where in the world the greatest number of Ukrainian emigrants: interesting statistics] URL: https://24tv.ua/de_u_sviti_naybilshe_ukrayinskih_emigrantiv_tsikava_statistika_n906712 [in Ukrainian].
2. Dorosh S. Zalyshyty Ukrainu: «divanna» emihratsiya chy real'na zahroza? [Leave Ukraine: «sofa» emigration or real threat?] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40814954> [in Ukrainian].
3. Shevchuk O. (2016). Ukayins'ka emihrant-s'ka perspektyva u viziyi Ivana Franka [Ukrainian emigrant perspective on the vision of Ivan Franko]. Ukrainoznavstvo - Ukrainian Studies. 4, 91-96. [in Ukrainian].
4. Franko I. Zibrannya tvoriv u 50-ty tomakh. [Collected works in 50 volumes] T. 44. Kn. 2. – Kyiv : Naukova dumka, 768 s. [in Ukrainian].
5. Mihratsiya v Ukraini: fakty i tsyfry [Migration in Ukraine: Facts and Figures] (2016). Uporyadnyk O. Malynov's'ka. Kyiv : MOM, 322 s. [in Ukrainian].

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Студінський Володимир Аркадійович, кандидат економічних наук, доктор історичних наук, професор кафедри політичної економії

Київський Національний Економічний Університет імені Вадима Гетьмана

e-mail: studzinskiw@bigmir.net

Студінська Галина Яківна, доктор економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Київський національний торговельно-економічний університет,

e-mail: studinska.galina@gmail.com

ДАНИЕ ОБ АВТОРАХ

Студинский Владимир Аркадьевич, кандидат экономических наук, доктор исторических наук, профессор кафедры политической экономии

Киевский Национальный Экономический Университет имени Вадима Гетьмана

e-mail: studzinskiw@bigmir.net

Студинская Галина Яковлевна, доктор экономических наук, доцент кафедры международных экономических отношений

Киевский национальный торгово-экономический университет

e-mail: studinska.galina@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHORS

Studinski Volodymyr, Ph.D. in Economical Science, D. in Historical Science, Professor

Kiev National Economic University named after Vadym Hetman

e-mail: studzinskiw@bigmir.net

Studinska Galina, Science, D. in Economical, Docent

Kiev National University of Trade and Economics

e-mail: studinska.galina@gmail.com